

TÜRKİYE’DE MUHASEBE VE FİNANSAL YÖNETİM UYGULAMALARINDA ETİK DAVRANIŞLARI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN ANALİZİ

Doç. Dr. Alövsat Müslümov
Doğuş Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

Doç. Dr. Güler Aras
Yıldız Teknik Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

ÖZET

Bu çalışmada Türkiye’deki muhasebe ve finans yöneticilerinin etik yargılarını hangi faktörlerin etkilediği araştırılmaktadır. Veri toplama yöntemi olarak anket çalışmasının tercih edildiği çalışmada, örnek kütleyi 65 muhasebe ve finans yönetimi uygulayıcısı oluşturmaktadır. Araştırma değişkenleri olarak IMA (Institute of Management Accountants) tarafından tanımlanan etik kodları ile şirket etik değerleri, çevre etkisi, demografik değişkenler ve etik yargı değişkenleri tanımlanmış ve ölçülmüştür. Araştırma hipotezlerini sınamak için lojistik regresyon analizleri kullanılmıştır.

Araştırma bulguları, IMA’nın etik kodları ile ifade edilen etik kurallara verilen önem ile uygulayıcıların etik yargıları arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığını göstermektedir. Bu durum, uygulayıcıların etik kodlarının doğruluğunu kabul ettiklerini, fakat uygulama sırasında bu kodlara dayanmadıklarının göstermektedir. Uygulayıcıların etik yargıları üzerinde en etkili faktör, bireylerin çevrenin etik değerlerinden etkilenme düzeyidir. Çevrenin etik değerlere bağlılığı konusunda olumlu fikre sahip olan muhasebe ve finans yöneticileri daha olumlu etik yargılara varmaktadır. Şirket etik değerleri ile uygulayıcıların etik yargıları arasındaki pozitif ilişkinin varlığı konusunda geliştirilen hipotez için ise kısmi destek bulunmuştur. Yüksek şirket etik değerlerine sahip kurumlarda çalışan muhasebe ve finans uygulayıcılarının etik yargıları da, kısmen daha olumludur. Uygulayıcıların yaşının etik yargılar üzerinde etkisi ise çift yönlüdür. Genç muhasebe ve finans uygulayıcılarının sosyal sorumluluklar ile ilgili etik yargıları daha olumludur. Buna karşılık genç muhasebe ve finans uygulayıcılarının, işletmeleri hedeflerine ulaştıracağı etik dışı uygulamalar konusundaki yargıları daha olumsuzdur.

Araştırma bulgularımız, uluslararası örneklerine benzer olarak Türkiye’de ilgili meslek kuruluşları tarafından muhasebe ve finans uygulamalarında etik ilke ve kuralların oluşturulması ve üyelerinin bu kurallara uymaları konusunda gerekli altyapının hazırlanması için çalışmalar yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

I. GİRİŞ

Etik, yaşamın her alanında davranışları yönlendiren standartların ve prensiplerin bütünü olarak doğruyu ve yanlış ayırt etmek olarak algılandığı için, tarihsel süreç içinde farklı toplumlar ve kültürler kendi kurallarını oluşturmuştur. Bu kuralların temelleri bazen dine ve geleneklere, bazı durumlarda ise meslek gruplarının özelliklerine bağlı olarak şekillenmiştir. Bunlar özellikle kuralların ve düzenlemelerin henüz tam olarak yerleşmediği toplumlarda ilişkilerin sürdürülebilmesinin bir yolu olarak görülmüştür. Ancak zaman içinde özellikle sanayi toplumuna geçişle ekonomide, sosyal yaşamda ve işletmelerde ilişkilerin karmaşıklaşması her alanda daha açık kural ve ilkelerin bulunması ve uygulanmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. İlişkilerin karmaşık yapısı ilgili alanlarda alt sistemlerin oluşmasına neden olmuş ve bu sistemler kendi ilkelerini belirleyerek bir kurallar sistemi meydana getirmiştir. Bugün hala gelişmekte olan ekonomilerde ve geçiş toplumlarında etik kurallar ve ilkelerin tam olarak yerleşmediği ve uygulanmadığı görülmektedir. Bu tür toplumlarda kurumlara ve sisteme olan güven eksikliği en önemli sorunlardan birisidir. Güven ise, tarafların birbiriyle ilişkilerinde nasıl davranacaklarını bilmeleri ile sağlanabilir. Bu davranışları belirleyen kurallar ve ilkeler ise etik değerlerle ilgilidir.

Ekonomik sisteme güven, sisteminin sağlıklı işleyişi ve sürekliliğinin sağlanmasında etik değerlere uyum ve temel etik ilkelerinin belirlenmesi önem taşımaktadır. Bu nedenle günümüzde ekonominin temel birimleri olan işletmelerin faaliyetlerine devam etmelerinin temel koşulu artık sadece her şekilde kar elde etmek değil, piyasa kurallarına göre faaliyetlerini sürdürmek ve sosyal sorumluluklarını yerine getirmeleridir. Friedman'a göre işletmelerin tek sosyal sorumluluğu vardır o da, herhangi hile ve oyuna başvurmaksızın serbest rekabet koşullarına uygun olarak, oyunun kurallarına göre kaynakları ve olanaklarını karını artırmak için kullanmaktır¹. Tam rekabet piyasalarının varlığında fiyatın ürün kalitesine göre daha etkin belirlenmesi ve yüksek kaliteye minimum maliyetle ulaşmak zorunluluğu bulunmaktadır². Bununla birlikte pazarda tam rekabet koşullarının geçerli olmadığı ve ürün fiyatının etkin belirlenmediği ve müşterinin gerçek fiyattan haberdar olmadığı durumlar da sözkonusudur. Asimetrik bilginin olduğu ortamlarda bilgisiz müşteri bazı

¹ Friedman, M. (1962) *Capitalism and Freedom*, University of Chicago Press, Chicago, pp. 133.

² Baumol, W. (1991) 'Perfect Competition and Business Ethics,' *Perfect Markets and Easy Virtue; Business Ethics and the Invisible Hand*, Edited by W. Baumol and S.A.B. Blackman, Blackwell, Cambridge, pp.1-23.

durumlarda sadece satıcının “doğru” bilgilendirmesine göre hareket etmek zorundadır³. Yanlış ya da eksik bilgi nedeniyle müşterinin zarar görmesi ikinci defa talebin doğmasının önünü kesmekte, piyasalardaki rekabeti ve etkinliğin sağlanmasını engellemektedir.

Ekonomik etkinliğe ulaşmak aynı zamanda sistemi oluşturan işletmelerin sürekliliği ve sağlıklı işleyişi ile ilgilidir. Günümüzde işletmelerin uzun süre varlıklarını devam ettirebilmeleri için müşteriler, ortaklar, çalışanlar, tedarikçiler ve kamunun memnuniyetini ve güvenini sağlayabilmek giderek daha büyük önem kazanmıştır. İlgili taraflar arasında güvenin sağlanması ilişkilerin sağlıklı sürdürülebilmesi, dolayısıyla işletmenin uzun vadeli hedeflerine ulaşabilmesi için gereklidir. Bunun sağlanabilmesi için işletmelerin etiğe uygun davranış ve uygulamaları giderek daha fazla önem taşımaktadır. İş etiği, iş dünyasındaki davranışları yönlendiren standartların ve ahlaki prensiplerin bütünü olarak tanımlanabilir⁴. İşletmelerin etik değerlere uyum sağlamasının ve sosyal sorumluluklarını yerine getirmelerinin işletme ilgililerine etkisinin yanında ekonominin bütünü ve ekonomik etkinlik üzerinde bir etkisi de sözkonusudur⁵. Etik ilkelere bağlılık ve alınacak kararlarda etik davranış kaynakların daha etkin kullanımını sağlamakta ve ekonomik etkinliği arttırmaktadır.

İşletmelerin etik değerlere uyumu aynı zamanda şeffaflığı ve özellikle finansal bilgilerin tam ve doğru olarak ilgili kesimlere ulaştırılmasını da içermektedir. Küreselleşme süreci ile birlikte ortaya çıkan uluslararası entegrasyon süreci, ülkelerin muhasebe sistemlerinin uluslararası geçerli muhasebe standartlarına uyumlaştırılmasını gerektirmekte ve bunun da doğal sonucu olarak, muhasebe belge ve kayıt düzeninde etik değerlere uyum ve kamuyu aydınlatma sürecinde ortak standartlara gidilmesi zorunlu hale gelmektedir.

Bu yönde önemli adımlardan biri 1983 yılında Yönetim Muhasebecileri Enstitüsü (*Institute of Management Accountants - IMA*) tarafından atılmıştır. Bu yolda ‘Yönetim Muhasebecileri İçin Etik Yönetim Standartları’ başlığı altında etik kuralları yayınlamış

---

³ Akerlof, G. (1970) ‘The Market For “Lemons”: Quality, Uncertainty, And Market Mechanism,’ *Quarterly Journal of Economics*, August 83.

⁴ Ferrel, I. and R. Friedrich (1999) *Business Ethics*, Wiley&Sons Publishing, pp.3.

⁵ Arrow, K. (1996) ‘Social Responsibility and Economic Efficiency,’ *Ethical Issues in Business*, Edited by Donaldson, T. and P.H. Werhane, 5th. Edition. Prentice Hall New Jersey, pp. 227-236.

ve Yeminli Yönetim ve Finansal Muhasebecilerinin bu kurallara uyma zorunluluğu getirilmiştir.

Belirlenen etik kuralların işletmelerde muhasebe ve finans açısından geçerliliği ve bu kurallara uyumun tespiti ile ilgili olarak literatürde çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmaların önemli kısmında, IMA'nın etik kuralları ve yönetim muhasebecilerinin etik karar alma süreçleri incelenmiştir (Lambert, 1974; Merz ve Groebner, 1981; Sheldahl, 1980; Coppage, 1988; Coppage ve Sriram, 1992; Etherington ve Hill, 1998).

Martinson ve Ziegenfuss (2000) ise bu çalışmalardan farklı olarak, IMA'nın etik kuralları ile uygulayıcıların etik anlayış ve yargıları arasında ilişkiyi araştırarak, literatürde bir boşluğu doldurmuştur⁶. Yazarlar, etik kurallarının IMA üyelerinin etik anlayış ve yargılarını etkileyip etkilemediğini araştırmak amacıyla 1350 muhasebe ve finans uygulayıcısı üzerinde bir anket çalışması yapmıştır. Araştırma sonucunda uygulayıcıların IMA'nın Etik Kurallarına verdiği önem ile etik anlayış ve yargıları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur.

Dünyayı saran küreselleşme akımı zorunlu olarak, uluslararası finans piyasalarının entegrasyonunu ve işletmelerin uluslararası piyasalara uyumunu beraberinde getirmiştir. Uluslararası entegrasyon süreci, ülkelerin muhasebe sistemlerinin uluslararası geçerli muhasebe standartlarına uyumlaştırılmasını gerektirmekte ve bunun da doğal sonucu olarak, muhasebe belge ve kayıt düzeninde etik değerlere uyum ve kamuyu aydınlatma sürecinde ortak standartlara gidilmesini zorunlu hale getirmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye de yakın gelecekte, IMA'nın geliştirdiği etik kural ve ilkelere benzer düzenlemelere yönelecektir.

Muhasebe etik kurallarında gelişmiş ülkeler ile benzer standardizasyon sürecinde, Türkiye'de şu soruların yanıtları önem taşımaktadır. Türkiye'de reel sektör muhasebe belge ve kayıt düzeninde etik değerlere uyum ve kamuyu aydınlatma sürecinde ortak standartlara gidilmesi sürecine hazır mıdır? İşletmelerimiz uygulamada, muhasebe belge ve kayıt düzeninde uluslararası etik kodlarını ne kadar bilmekte ve bunlara ne

---

⁶ Martinson, O.B. and D.E. Ziegenfuss (2000) 'Looking at What Influence Ethical Perception and Judgment', *Management Accounting Quarterly*, Fall.

derecede uymaktadır? Etik sorunları tanımlama ve çözmede etik kodlardan ne derecede istifade edilmektedir? Türkiye’de işletmelerin muhasebe ve finans yönetiminden sorumlu olanların etik davranışlarını hangi faktörler etkilemektedir? Şirket etik değerleri ile finansal yönetici ve muhasebecilerin etik algılama ve karar yargıları arasında ne türlü bir ilişki söz konusudur? Demografik özelliklerin etik davranışlar üzerinde bir etkisi var mıdır? Etik değerler konusundaki toplumsal hassasiyetin artmasının etik yargılar üzerinde bir etkisi var olabilir mi?

Çalışmamız bu soruların cevabını aramaktadır. Veri toplama yöntemi olarak anket çalışması tercih edilmiştir. Araştırmanın örnek kütlesini anketleri cevaplamayı kabul eden 65 muhasebe ve finans yönetimi uygulayıcısı oluşturmaktadır. Araştırma değişkenleri olarak IMA tarafından tanımlanan etik kodlar, şirket etik değerleri, çevre etkisi, demografik değişkenler ile etik yargı değişkenleri tanımlanmış ve ölçülmüştür. Demografik değişkenler dışında kalan değişkenlerin ölçümünde “Likert ölçeği” tercih edilmiştir. Araştırmamızın bağımlı değişkeni olan etik yargı değişkenleri ise geliştirilen senaryolar ve sorular ile ölçülmüştür. Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında geliştirilen hipotezleri sınamak için lojistik regresyon analizleri kullanılmıştır.

Araştırma sonuçlarını gelişmiş ülke örneği ile karşılaştırma olanağı yaratmak için araştırma değişkenlerimiz ve metodolojimiz bazı modifikasyonlar haricinde Martinson ve Ziegessfuss (2000) çalışmasına paralel tutulmuştur. Söz konusu modifikasyonlar Türkiye ve Türk işletmelerine özgü özelliklerin ölçülmesi için geliştirilen dört farklı değişkendir.

Dört bölümden oluşan araştırmamız aşağıdaki gibi organize edilmiştir. Giriş kısmının ardından ikinci bölüm araştırma metodolojisini tanımlamakta, üçüncü bölüm araştırma bulgularını vermekte ve yorumlamakta, dördüncü bölüm ise sonuç ve tartışmayı içermektedir.

II. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

2.1. Araştırmanın Amacı ve Hipotezler

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki finans ve muhasebe yöneticilerinin etik kuralları ve ilkelerine uyumunun araştırılması, etik değerler ve yargılar konusundaki bakış açıları belirlenerek, özellikle etik davranışlarını hangi faktörlerin etkilediğinin açıklanmasıdır. Bu konuda temel olarak finans yöneticilerinin etik sorunlarını tanımlamada ve çözmede IMA'nın belirlemiş olduğu etik kuralları kullanıp kullanmadıkları, çevre etkisi ve yaş/deneyim gibi belirli değişkenlerin etik anlayış ve yargılarıyla ilgili olup olmadığını açıklamak gereklidir. Bunun için aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir.

Hipotez 1: Etik kurallara verilen önem ile uygulayıcıların etik yargıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki söz konusudur.

Hipotez 2: Şirketin etik anlayışı ile uygulayıcıların etik yargıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki söz konusudur.

Hipotez 3: Çevre etkisi ile uygulayıcıların etik yargıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki söz konusudur.

Hipotez 4: Yaş ve deneyim gibi demografik değişkenler ile uygulayıcıların etik yargıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki söz konusudur.

2.2. Araştırma Değişkenleri

Araştırma hipotezlerimiz beş temel değişkenin formüle edilmesini gerektirmektedir.

- I. **IMA'nın Etik Kodları:** IMA etik kodları 15 kuraldan oluşmaktadır. Anket cevaplandırıcılarından bu kuralları işlerinde uygulayabilecekleri rehber ilkeler olarak derecelendirmeleri istenmiştir. Cevaplar 'önemsiz'den (1) başlayıp 'çok önemli'ye (7) doğru 7 puanlı Likert ölçeği kullanılarak ölçülmüştür. Sonuç değişken olan 'IMA Etik Kodları' (IMA), 15 sorunun puanları toplamını

göstermektedir. Buna göre yüksek IMA puanı, cevaplandırıcıların IMA etik kurallarına katıldıklarını veya bu kuralları işlerinde karşılaştıkları etik meselelerinin çözümünde önemli gördüklerini göstermektedir.

II. **Şirketin Etik Değerleri;** Muhasebe ve finansman yöneticilerinin etik yargıları konusunda fikir söyleyebilmek için çalışmakta olduğu çevrenin etik değerlerinin analize dahil edilmesi gerekmektedir. Araştırmamızda şirketin etik değerlerini (*SED*) ölçmek için yine 7 puanlı Likert ölçeğine sahip 7 soru kullanılmıştır. Çalışmada cevaplayıcıların tüm 7 *SED* sorusunda verdikleri cevapların puanı toplanarak her bir cevaplayıcının toplam *SED* puanı hesaplanmıştır. Burada da, yüksek *SED* puanı yüksek şirketin etik değerlerinin göstergesidir.

III. **Çevre Etkisi;** Muhasebe ve finansman yöneticilerinin etik yargıları çevre tarafından kuvvetli biçimde etkilenmektedir. Araştırmamızda çevre etkisini (*CEV*) ölçmek için 7 puanlı Likert ölçeğine sahip 3 soru kullanılmıştır. Cevaplayıcıların bu üç soruya verdikleri cevapların puanları toplanarak, toplam *CEV* puanı hesaplanmıştır. Yüksek *CEV* puanı cevaplayıcının çevrenin temiz olduğu konusunda kuvvetli yargıya sahip olduğunun bir göstergesidir.

IV. **Demografik Değişkenler;** Ankette cevaplayıcılara yaş, eğitim ve deneyim gibi demografik bilgileri vermelerini sağlayacak sorular sorulmuştur. Bu değişkenlerden cevaplayıcının yaşı (*YAS*) analizimize dahil edilmiştir.

V. **Etik Yargılar;** Araştırma hipotezlerine uygun olarak, çalışmamızda bağımlı değişken olarak etik yargılar (*ETİK*) kullanılmıştır. Etik anlayış ve yargıları ölçebilmek için, iş etiği konusunda yapılan birçok çalışmaya paralel olarak; etik meseleleri içeren 3 farklı senaryo ve 3 ayrı soru kullanılmıştır. Senaryo kullanımı sosyal uyarıcılara karşı tepkilerin standardize edilmesini kolaylaştırmakta ve karar alma durumunu daha gerçekçi hale getirmektedir⁷. Çalışmamızda kullandığımız senaryolar hipotetik bir yönetim muhasebecisi tarafından yapılan bir fiili açıklayan bir raporda izlenen bir durumu ifade

---

⁷ Alexander C. S. and H. J. Becker (1978) 'The Use of Vignettes in Survey Research,' *Public Opinions Quarterly*, Spring, pp. 94-104

etmektedir. Cevap, uygulamayı muhasebecinin doğru bulma derecesini (etik yargısını) ifade etmektedir.

Bu bölümde senaryolara ilave olarak Türkiye ve Türk işletmelerinin özelliklerine yönelik olarak belirlenmiş üç ayrı soru daha hazırlanmıştır. Bu soruların temel özelliği kültürel ve çevre koşulları nedeniyle farklılık gösteren davranışların ve uygulamaların bilinmesi, buna yönelik olmasıdır. Senaryo ve sorulara cevaplandırıcıların cevaplarını ölçebilmek için 7 dereceli Likert ölçeği kullanılmıştır (1= 'kesinlikle katılmıyorum', 7= 'kesinlikle katılıyorum').

Araştırmamıza dahil edilen değişkenler ile ilgili özet tanımlayıcı istatistikler Tablo 1'de verilmiştir. Cevaplayıcılar, IMA'nın etik kodlarını etik sorunları çözmede uygun bir rehber olduğunu düşünmektedirler (ortalama=101, maksimum=105). Cevaplayıcıların çalıştıkları şirketlerin etik değerleri hakkında düşünceleri de oldukça olumludur (ortalama=39, maksimum=49). Cevaplayıcılar çevre temizliği hakkında da olumlu fikirlere sahiptir (ortalama=16, maksimum=21).

Bireylerin senaryoların her birinin etik bir meseleyi sunduğu kanısındadırlar. (Etik yargı puanları 3.65'den 6.23'e uzanmaktadır.). Değişkenler için hesapladığımız ortalama değerler, sadece örnek kütledeki bireysel değerlerin değerlendirilmesi açısından anlamlıdır.

TABLO 1: Araştırma Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri

	Ortalama	Standart Sapma	Minimum Değer	Maksimum Değer
Etik Yargı (Senaryo 1)	3.65	2.28	1	7
Etik Yargı (Senaryo 2)	6.23	1.57	1	7
Etik Yargı (Senaryo 3)	6.14	1.87	1	7
Etik Yargı (Soru 1)	5.71	1.98	1	7
Etik Yargı (Soru 2)	4.81	2.32	1	7
Etik Yargı (Soru 3)	4.83	2.39	1	7
IMA Etik Kodları	101.43	5.07	15	105
Şirket Etik Değerleri	39.02	5.13	7	49
Cevre Etkisi	16.12	4.19	5	21

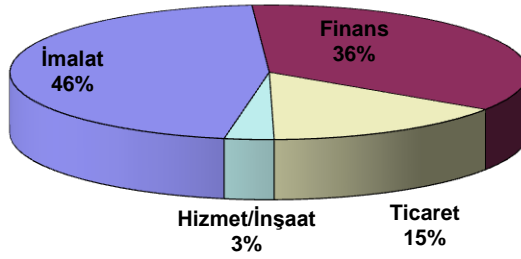

2.3. Araştırma Örnek Kütlesi

Araştırmamızın örnek kütlesini Türkiye’de faaliyet gösteren orta ve büyük ölçekli işletmelerin finans, muhasebe, mali işler sorumluları ve bu departmanların idaresini üstlenen üst düzey yöneticileri oluşturmaktadır. İşletmeler ve sektörleri tesadüfi olarak seçilmiştir. 150 işletmeye gönderilen anketlerin 70’i (%47) geri dönmüş ve bunların 65’i (%43) değerlendirme kapsamına alınacak niteliğe sahip bulunmuştur. Anket elektronik ortam, faks ve yüz yüze görüşme yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Anketlerin yanıtlanması sırasında, konu etik ile ilgili olması nedeniyle sorulara yanıt vermek istemeyen ve ankete katılıp da işletmelerinin veya kendi isimlerini vermek istemeyenler önemli orandadır.

Araştırmanın gerçekleştirildiği işletmelerin sektörel dağılımı Şekil 1’de görülmektedir. Araştırma kapsamındaki işletmeler, ağırlıklı olarak, imalat sektöründe (%46) faaliyet göstermekte, ardından finans (%35), ticaret (%15), hizmet ve inşaat (%3) sektörleri gelmektedir.

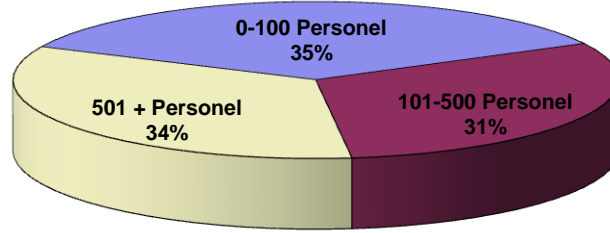
Şekil 1: Araştırma Kapsamındaki İşletmelerin Sektörel Dağılımı

Araştırma kapsamındaki işletmeler çalışan sayısı itibariyle sınıflandırıldığında, işletmelerin oluşturulan üç farklı kategoride yaklaşık olarak eşit dağıldığı görülmektedir (Şekil 2). Personel sayısı 100 ve daha az olan şirketlerin oranı %31, 101-500 arası olan şirketlerin oranı %35, 500 ve daha fazla olan şirketlerin oranı ise %34’e eşittir.

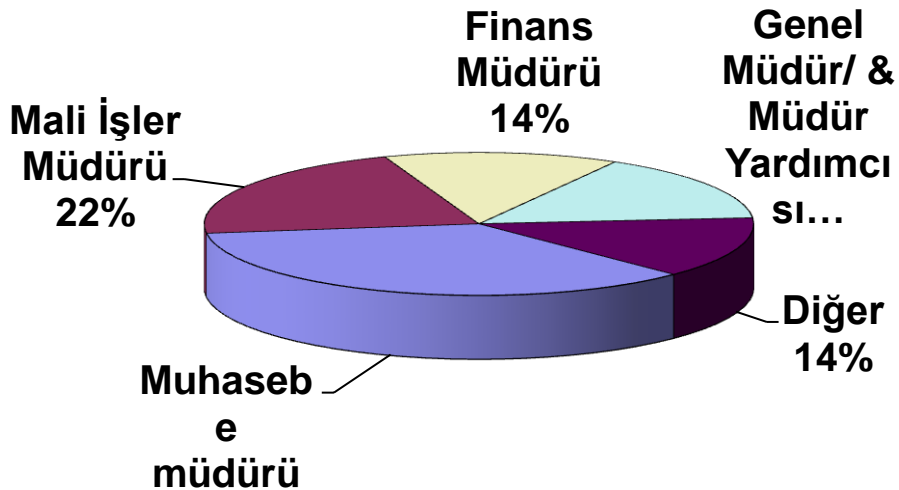
Araştırmaya dahil edilen 65 işletmenin 33'ü (%51) İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında (İMKB) işlem görmektedir. Halka açık şirketlerin halka açıklık oranı yaklaşık %22.5'e eşittir.

Şekil 2: İşletmelerin Personel Büyüklüğüne Göre Dağılımı

Anketimizin örnek kütesi işletmelerin finans ve muhasebe yöneticilerinden oluşmaktadır. Anket cevaplayıcıları arasında muhasebe müdürlerinin oranı %35, mali işler müdürlerinin oranı %22, finans müdürlerinin oranı %14, genel müdür ve genel müdür yardımcılarının oranı %15'dir (Şekil 3).

Şekil 3: Örnek Kütenin Görev Dağılımı

Araştırma örnek kitesininin yaş ve iş tecrübesine göre dağılımına bakıldığında, bu iki demografik değişkenin yüksek korelasyona sahip olduğu görülmektedir (Tablo 1). Bu

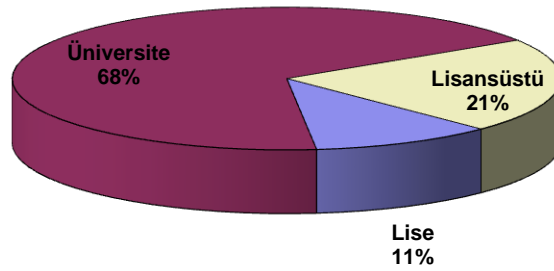
açından bakıldığında, iş tecrübesi ve yaş değişkenleri yüksek korelasyona sahip olduğundan, birbirinin yerine kullanılması olasıdır

Araştırma örnek kütesinin % 45'i 40-49, %23'ü 30-39, %20'si 20-29, % 13'ü ise 50 yaş ve üzerindeki yaş kategorisine girmektedir (Tablo 2). İş tecrübesi açısından da, araştırma örnek kütesinin ağırlıklı bölümü (%71) 10 yıldan fazla iş tecrübesine sahiptir..

Yaş	İş Tecrübesi				Toplam	Toplam (%)
	0-5	6-10	11-15	15 +		
20-29	8	2	3	0	13	20%
30-39	0	5	8	2	15	23%
40-49	1	2	2	24	29	45%
50-59	0	1	1	5	7	11%
60 +	0	0	7	1	1	2%
Toplam	9	10	14	32	65	100%
Toplam (%)	14%	15%	22%	49%	100%	

Araştırma örnek kütesinin eğitim düzeyine bakıldığında ise %67'si, %22'si lisansüstü, %11'i ise lise mezunudur (Şekil 4).

Şekil 4: Örnek Kütenin Eğitim Düzeyi

2.4. Araştırma Metodolojisi

Çalışmamızda tanımlanan bağımsız değişkenler (IMA'nın Etik Kuralları, şirketin etik değerleri, çevre etkisi ve üyelerin yaşı) ile bağımlı değişken (cevaplayıcıların etik yargıları) arasındaki ilişkinin belirlenebilmesi için lojistik regresyon analizleri kullanılmıştır. Araştırmamızın bağımlı değişkeni (etik yargılar) sıralı ölçekte ölçüldüğü için normal regresyon analizin uygulanamamaktadır. Bağımlı değişken altı farklı senaryo ve soru ile ölçüldüğü için 6 farklı lojistik regresyon modeli kurulmuştur.

Araştırma değişkenleri bölümünde belirtildiği gibi bağımlı değişkenler 7 ölçekli Likert ölçeği ile ölçülmüştür. Bağımlı değişkenleri lojistik regresyon analizinde kullanabilmek için bağımlı değişken değerleri ortalamaya göreceli konumlarına göre 0 (ortalamadan düşük değerler) ve 1 (ortalamadan yüksek değerler) değerli olmak üzere iki farklı değere sahip değişken haline dönüştürülmüştür.

Lojistik regresyon analizi diskriminant analizi gibi çoklu normal dağılım ve eşit varyans-kovaryans matrisleri varsayımına dayanmadığından, daha kuvvetli bir teknik olarak tercih edilmektedir⁸. Lojistik regresyon analizi bağımsız değişken başına en az 5 örnek olmasını gerektirmektedir. Çalışmamızda bağımsız değişken başına 16 örnek düşmektedir ki, bu da tavsiye edilir sınır içerisinde.

III. ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1. Araştırma Bulguları

Araştırma bulguları Tablo 3'de verilmiştir. Tahmin edilen altı farklı lojistik regresyon denkleminin dördü istatistiksel olarak anlamlıdır. İstatistiksel olarak anlamlı olmayan denklemler etik yargı senaryoları ile ilgilidir. İstatistiksel olarak anlamlı denklemler 1 etik yargı senaryosu ile Türkiye ve Türk işletmelerinin özelliklerine yönelik olarak belirlenmiş 3 soru ile ilgilidir.

---

⁸ Hair, J. F., R.E. Anderson, R.L Tatham, and W.C. Black (1998), *Multivariate Data Analysis*, Prentice Hall, New Jersey. pp. 165.

Tablo 3: Lojistik Regresyon Modellerinin Sonuçları

Panel A: Senaryo 1				
<i>Ki-Kare = 5.384</i>				
<i>Anamlılık Düzeyi = 0.250</i>				
Değişken	Parametre Katsayısı	Standart Hata	Wald İstatistiği	Anamlılık Düzeyi
IMA Etik Kodları	0.047	0.102	0.214	0.644
Şirket Etik Değerleri	0.111	0.083	1.754	0.185
Cevre Etkisi	0.097	0.093	1.088	0.297
Yaş	-0.028	0.339	0.007	0.935
Panel B: Senaryo 2				
<i>Ki-Kare = 2.957</i>				
<i>Anamlılık Düzeyi = 0.565</i>				
Değişken	Parametre Katsayısı	Standart Hata	Wald İstatistiği	Anamlılık Düzeyi
IMA Etik Kodları	0.000	0.059	0.000	1.000
Şirket Etik Değerleri	0.083	0.061	1.821	0.177
Cevre Etkisi	-0.051	0.074	0.484	0.487
Yaş	0.210	0.284	0.547	0.460
Panel C: Senaryo 3				
<i>Ki-Kare = 8.728</i>				
<i>Anamlılık Düzeyi = 0.068</i>				
Değişken	Parametre Katsayısı	Standart Hata	Wald İstatistiği	Anamlılık Düzeyi
IMA Etik Kodları	0.026	0.062	0.183	0.668
Şirket Etik Değerleri	0.123	0.070	3.095	0.079
Cevre Etkisi	0.099	0.085	1.357	0.244
Yaş	-0.286	0.340	0.706	0.401
Panel D: Soru 1				
<i>Ki-Kare = 11.813</i>				
<i>Anamlılık Düzeyi = 0.019</i>				
Değişken	Parametre Katsayısı	Standart Hata	Wald İstatistiği	Anamlılık Düzeyi
IMA Etik Kodları	-0.079	0.063	1.602	0.206
Şirket Etik Değerleri	0.079	0.061	1.668	0.197
Cevre Etkisi	0.203	0.079	6.685	0.010
Yaş	-0.513	0.306	2.809	0.094
Panel E: Soru 2				
<i>Ki-Kare = 8.217</i>				
<i>Anamlılık Düzeyi = 0.084</i>				
Değişken	Parametre Katsayısı	Standart Hata	Wald İstatistiği	Anamlılık Düzeyi
IMA Etik Kodları	0.083	0.073	1.316	0.251
Şirket Etik Değerleri	0.026	0.059	0.188	0.664
Cevre Etkisi	0.120	0.076	2.511	0.093
Yaş	0.208	0.285	0.535	0.465
Panel F: Soru 3				
<i>Ki-Kare = 24.465</i>				
<i>Anamlılık Düzeyi = 0.000</i>				
Değişken	Parametre Katsayısı	Standart Hata	Wald İstatistiği	Anamlılık Düzeyi
IMA Etik Kodları	0.155	0.095	2.678	0.102
Şirket Etik Değerleri	0.094	0.064	2.155	0.142
Cevre Etkisi	0.228	0.084	7.413	0.006
Yaş	0.061	0.323	0.036	0.850

Araştırma bulguları, hiçbir regresyon denkleminde IMA'nın etik kodları ile ifade edilen etik kurallara verilen önem ile uygulayıcıların etik yargıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunmadığını göstermektedir.

Şirket etik değerleri ile uygulayıcıların etik yargıları arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif ilişki sadece 3. senaryoda bulunmuştur. 3. senaryonun daha fazla şirket kültürü ile ilgili bir soru olduğunu dikkate alırsak, bu durum doğal karşılanmaktadır.

Türkiye ve Türk işletmelerinin özelliklerine yönelik olarak belirlenmiş 3 sorunun tümü için çevre etkisi ile uygulayıcıların etik yargıları arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif ilişki bulunmaktadır. Çevrenin etik durumu hakkında olumlu yargılara sahip uygulayıcıların etik yargıları da daha olumludur.

Uygulayıcıların yaşı ile etik yargıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bulgular Türkiye ve Türk işletmelerinin özelliklerine yönelik olarak belirlenmiş 2 soru için bulunmuştur.

Araştırma sonuçları, şirket etik değerleri, çevre etkisi ve yaşın uygulayıcıların etik yargıları üzerinde etkili faktör olduğunu, etik kodlar ile ifade edilen etik kurallara verilen önemin ise etik yargılar üzerinde anlamlı etkiye sahip olmadığını göstermektedir.

Martinson ve Ziegesfuss'un (2000) çalışmasında IMA üyelerinin etik anlayış ve yargılarını etkileyen en önemli değişken IMA üyeleri tarafından IMA'nın Etik Kurallarına verilen önem olarak bulunmuştur. Türkiye'de ise IMA'nın Etik Kurallarına verilen önem ile muhasebe ve finans yöneticilerinin etik yargıları arasında hiçbir ilişki bulunamamıştır. Bu anlamda bu çalışmanın bulguları ile Martinson ve Ziegesfuss'un ABD üzerinde yaptıkları çalışmanın bulguları arasında önemli farklılıklar ortaya çıktığı görülmektedir. Bu sonuçta ülkeler arasında gelişmişlik düzeyinin farklılığının yanında meslek örgütlerinin belirlemiş oldukları meslek etik standartlarına uyulmasının zorunlu kılınmasının ve bu konudaki mesleki bilincin yerleşmiş olmasının etkisi sözkonusudur.

IV. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışma, muhasebe ve finans yönetimi ile ilgili kişilerin etik yargılarının hangi faktörlerden etkilendiğini araştırmaktadır. Araştırma bulguları, IMA'nın etik kodları ile ifade edilen etik kurallara verilen önem ile uygulayıcıların etik yargıları arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığını göstermektedir. Bu durum, uygulayıcıların etik kodlarının doğruluğunu kabul ettiklerini, fakat uygulama sırasında bu kodlara dayanmadıklarının göstermektedir.

Ugulayıcıların etik yargıları üzerinde en etkili faktör, bireylerin çevrenin etik değerlerinden etkilenme düzeyidir. Çevrenin etik yönden temizliği ve etik değerlere bağlılığı konusunda olumlu fikre sahip olan muhasebe ve finans yöneticileri daha olumlu etik yargılara varmaktadır.

Şirket etik değerleri ile uygulayıcıların etik yargıları arasındaki pozitif ilişkinin varlığı konusunda geliştirilen hipotez için ise kısmi destek bulunmuştur. Yüksek şirket etik değerlerine sahip kurumlarda çalışan muhasebe ve finans uygulayıcılarının etik yargıları da, kısmen daha olumludur.

Ugulayıcıların yaşının etik yargılar üzerinde etkisi ise çift yönlüdür. Genç muhasebe ve finans uygulayıcılarının sosyal sorumluluk ve çevre bilinci ile ilgili etik yargıları daha olumludur. Buna karşılık genç muhasebe ve finans uygulayıcılarının, işletmeleri karlılık hedeflerine ulaştıracak etik dışı uygulamalar konusundaki yargıları daha olumsuzdur.

Araştırma sonuçlarını Martinson ve Ziegesfuss'un (2000) ABD üzerinde yaptığı çalışma ile karşılaştırdığımızda, araştırma bulguları arasında önemli farklılıklar ortaya çıktığı görülmektedir. Martinson ve Ziegesfuss'un (2000) çalışmasında IMA üyelerinin etik anlayış ve yargılarını etkileyen en önemli değişken IMA üyeleri tarafından IMA'nın Etik Kurallarına verilen önemdir. Türkiye örneğinde ise IMA'nın Etik Kurallarına verilen önem ile muhasebe ve finans yöneticilerinin etik yargıları arasında hiçbir ilişki bulunamamıştır. Bu durum, gelişmekte olan ülkelere özgü farklılaşımı ortaya koymaktadır.

Araştırma bulgularımız, Türkiye’de ilgili meslek kuruluşlarının muhasebe ve finans uygulamalarında uluslararası standartlara uygun etik ilke ve kuralları oluşturmasının sağlanması ve üyelerinin bu kurallara uymaları konusunda gerekli altyapının oluşturulmasına yönelik çalışmalar yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Akerlof, G. (1970) ‘The Market For “Lemons”: Quality, Uncertainty, And Market Mechanizm’, *Quarterly Journal of Economics*, August 83

Alchian, A, H. Demsetz (1972) ‘Production Information Costs and Economic Organization,’ *American Economic Review*, December, pp. 777-795.

Alexander, C.S. and H.J. Becker (1978) ‘The Use of Vignettes in Survey Research,’ *Public Opinions Quarterly*, Spring, pp. 93-104.

Arrow, A.(1996) ‘Social Responsibility and Economic Efficiency,’ *Ethical Issues in Business*, Edited by: T. Donaldson and P.H. Werhane, 5th. Edition, Prentice Hall, New Jersey, pp. 227-236.

Baker, C.R. (1999) ‘Theoretical Approaches to Research on Accounting Ethics,’ *Research on Accounting Ethics*, pp. 115-134.

Baumol, W. (1991) ‘Perfect Competition and Business Ethics,’ *Perfect Markets and Easy Virtue; Business Ethics and the Invisible Hand*, Edited by: W. Baumol and S.A.B. Blackman, Blackwell, Cambridge, pp.1-23.

Boatright, J.R. (1999) *Ethics in Finance*, Blackwell Publishing, USA.

Coppage, R.E. and R. Sriram (1992) ‘Ethical Issues and The Current Code of Ethics for Management Accountants – Are They Compatible?’ *Business & Professional Ethics Journal* November, pp. 165-178

Donaldson, T. and P.H. Werhane (1996); *Ethical Issues in Business*, 5th. Edition, Prentice Hall, New Jersey.

Etherington, L.D. and N. T. Hill (1998) ‘Ethical Development of CMAs: A Focus on Non-Public Accountants in the United States’ *Research on Accounting Ethics*, April, pp. 225-245.

Ferrel, I. and R. Friedrich (1999) *Business Ethics*, Wiley&Sons Publishing.

Friedman, M. (1996) ‘The Social Responsibility of Business is to Increase its Profit,’ *Ethical Issues in Business*, Edited By T.Donaldson, P.H. Werhane, 5th. Edt., Prentice Hall, New Jersey, pp. 222-227

Friedman, M. (1962) *Capitalism and Freedom*, University of Chicago Press, Chicago.

Hair, J. F., R.E. Anderson, R.L Tatham, and W.C. Black (1998) *Multivariate Data Analysis*, Prentice Hall, New Jersey.

Hartman, L. (1988) *Perspectives in Business Ethics*, McGraw Hill.

Hunt, S.D. and S. Vitell (1986) 'A General Theory of Marketing Ethics,' *Journal of Macromarketing*, August, pp.5-16

Hunt, S.D., V.R. Wood and L.B. Chonko (1980) 'Corporate Ethical Values and Organizational Commitment in Marketing,' *Journal of Marketing*, March pp. 70-90.

Lambert, J.C.(1974) 'A Proposed Code of Professional Conduct," *Management Accounting*, February, pp. 19-22

Martinson, O.B., D.E. Ziegenfuss (2000) ' Looking at What Influence Ethical Perception and Judgement,' *Managerial Accounting Quarterly*, Fall

Merz, C.M. and D. F. Groebner (1981) *Toward a Code of Ethics for Management Accountants*, National Associations of Accountants, New York.

Rest, J. (1986) *Moral development: Advances in Research and Theory*, Praeger, New York.

Sheldahl, T.K. (1980) 'Toward a Code of Professional Ethics for Management Accountants,' *Management Accounting*, February, pp. 36-40

EK 1: Yönetim Muhasebesi ve Finansal Yönetim Uygulayıcıları İçin IMA'nın Etik Yönetim Standartları

Yönetim Muhasebesi ve Finansal Yönetim uygulayıcılarının aşağıdaki konularda sorumlulukları bulunmaktadır:

Yetenek, Yeterlilik

IMA 1 - Bilgi ve becerilerini geliştirerek uygun bir mesleki yetenek seviyesini sürdürmelidirler.

IMA 2 - Mesleki görevlerini ilgili yasalar, düzenlemeler ve teknik standartlara uygun olarak yerine getirmelidirler.

IMA 3 - Uygun ve güvenilir bilgi analizinin ardından tam ve açık rapor ve tavsiyeler hazırlamalıdır.

Gizlilik, Güvenilirlik

IMA 4 - Eğer yasal olarak zorunlu kılınmamışsa görevleri sırasında elde ettikleri gizli bilgiyi yetki verilmedikçe açıklamaktan kaçınmalıdırlar.

IMA 5 - Astlarını görevleri sırasında elde ettikleri bilginin gizliliği konusunda uymalı ve gizliliğin korunmasını sağlamak için astlarının faaliyetlerini izlemelidirler.

IMA 6 - Görevleri sırasında öğrendikleri gizli bilgiyi üçüncü kişiler lehine (aleyhine) olarak ahlak dışı veya illegal bir avantaj sağlamak için kullanmamalıdır.

Doğruluk, Dürüstlük

IMA 7 - Menfaat çatışmalarından kaçınmalı ve olası bir menfaat çatışmasındaki tarafları uymalıdır.

IMA 8 - Görevlerini etik bir biçimde yerine getirmelerine engel olacak herhangi bir faaliyetle meşgul olmamalıdır.

IMA 9 - Faaliyetlerine etki edebilecek veya etki etmesi beklenebilecek herhangi bir hediye,iltifat veya misafirperverliği kabul etmemelidirler.

IMA 10 - Organizasyonun meşruluğuna ve etik amaçlarına ulaşmasına zarar vermektan kaçınmalıdır.

IMA 11 - Mesleki sınırlamaları veya doğru karar almayı yada bir faaliyetin başarı performansını engelleyecek diğer sınırlamaları tanımlamalı ve ifade etmelidirler.

IMA 12 - Uygun bilgileri, mesleki kararları ve düşünceleri olduğu kadar uygun olmayanları da ifade etmelidirler.

IMA 13 - Güvenilirliğe şüphe getirecek herhangi bir faaliyete katılmaktan veya böyle bir faaliyeti desteklemekten kaçınmalıdır.

Tarafsızlık

IMA 14 - Bilgiyi olduğu gibi ve objektif olarak ifade etmelidirler.

IMA 15 - Kullanıcıların sunulan rapor, yorum ve tavsiyeleri anlamalarına etki edecek tüm ilgili bilgiyi açıklamalıdır.

EK 2: Şirketin Etik Değerleri Anketi

SED 1 - Şirketimde çalışan yöneticiler çoğu kez, etik dışı olarak düşünebileceğim davranışlar gösterebilmektedirler.

SED 2 - Şirketimde başarılı olabilmek için bir kişinin etik anlayışını benimsemek çoğu kez gereklidir.

SED 3 - Üst yönetim etik olmayan davranışlara tolerans gösterilmeyeceğini kesin bir dille ifade etmelidir.

SED 4 - Şirketimdeki bir yöneticinin şirket menfaatinden çok kişisel bir yarar sağlayacak etik dışı bir davranışta bulunduğu tespit edilirse bu kişi derhal uyarılmalıdır.

SED 5 - Şirketimdeki bir yöneticinin kişisel menfaatten çok şirkete menfaat sağlayacak etik dışı bir davranışta bulunduğu tespit edilirse bu kişi derhal uyarılmalıdır.

SED 6 - İşe eleman alırken etkili olan faktörler arasında adayın önemli kişilere olan yakınlığı da rol oynar.

SED 7 – İşletmede işe alacağımız personelin daha önce etik dışı davranışlarda bulunmuş olması kararımı etkiler

EK 3: Etik Senaryoları

Senaryo 1: Satın alınabilecek bir şirketi incelemek amacıyla oluşturulan bir çalışma grubuna lider olarak bir yönetim muhasebecisi seçilmiştir. Bu grup altı ay süresince hedef şirketi inceledi. Bu incelemenin sonunda hedef şirket grubun belirlediği fiyattan ele geçirildi.

Uygulama: İnceleme boyunca yönetim muhasebecisi hedef şirketin yardımcı kontrolörleriyle dostça bir ilişki kurdu ve çalışmaya başladılar.

Senaryo 2: Bir yönetim muhasebecisi borçlar hesabını kontrol etmek üzere yardımcı denetçi olarak belirlenmiştir. Yardımcı denetçi, artık yönetim işletmesinden gelen bir faturayı incelerken bu işletmenin, şirketin tehlikeli artıklarını sattığının farkına varmıştır. Yardımcı denetçi tarafından gerçekleştirilen incelemeler, artıkların doğru olarak atılmadığını göstermiştir.

Uygulama: Yardımcı denetçi bu durumu denetçiye açıkladı. Denetçi bunun kendi problemleri olmadığını ve endişe etmemesini söyledi. Yardımcı denetçi, durumu şirketin yöneticisine (CEO) bildirdi.

Senaryo 3: Bir yönetim muhasebecisi, orta ölçekli bir şirketin denetçisi olarak atandı. Şirket, üst yönetimin diğer üyelerinin işten çıkarılmasıyla sonuçlanan kötü bir yıl geçirdi. Yeni yönetim bu yılın finansal tabloları hazırlanmadan önce göreve başladı. Yeni yönetici eski yöneticiyi başarısız göstermek için; şüpheli alacaklar için olması gerekenden daha fazla karşılık ayırmalarını istedi.

Uygulama: Denetçi, şüpheli alacaklar karşılığının yükseltilmesi için gerekli kaydı yapmıştır.

Soru 4: Çevre için yaptığımız yatırımlar maliyetlerimizi gereksiz yere çok fazla arttırıyor.

Soru 5: İşletmenin geleceği için her koşulda kar elde etmek zorundayım.

Soru 6: Bazı durumlarda bilanço makyajı yapılması gerekiyor.

EK: 4 Etik Değerleri Algılama ve Uygulamada Çevre Etkisi

CEV 1: İşlerinizi kolaylaştırmak için hediye vermek gereklidir.

CEV 2: Bankadan kredi alırken mali bilgiler ve performans yanında diğer kişisel bağlantıları da (önemli tanıdık ve akrabalar, politikacılara yakınlık vb.) kullanmam gerekiyor.

CEV 3: Alacakların tahsilinde hukuki yolların dışında yöntemlerde kullanıyoruz.